

rumasını, konuşmadan önce iyi düşünmesini tavsiye eder. Onun suskunluğu tercih etmesi zühd anlayışının en önemli unsurlarından biridir. Ona göre zâhidin zühdü fiiliyle, zâhid geçinenin zühdü sözüyledir (a.g.e., a.y.), Nefsin sıkı bir riyâzetle terbiye edilmesinin ardından kalbin dünya arzularından temizlenmesi nisbetinde mârifete ulaşabileceğini düşünen Şakîk-i Belhî'nin mârifet anlayışında dört unsur bulunmaktadır: Allah'ı, nefsinin, Allah'ın emir ve nehiyelerini, Allah'ın ve kendisinin düşmanlarını bilmek. Ona göre bilgi Allah'a yaklaşmaya vesile olduğu ölçüde değer ifade eder. Şakîk'in mârifetle ilgili bu yaklaşımını sadece Horasan sûfilîği ile sınırlı kalmamış, Bağdat sûfilîğini de etkilemiştir. Bağdat sûfilîğinin önemli temsilcilerinden Hâris el-Muhâsibî anılan unsurları sistemli bir şekilde işlemiştir (*Şerhu'l-ma'rife*, s. 20-22, 43-49; *er-Rî'âye*, s. 126, 158, 197). Muhâsibî'nin mârifet anlayışıyla Şakîk-i Belhî'nin görüşlerinin örtüşmesi onun tasavvuf anlayışının çerçevesini ve etki alanını göstermesi açısından önemlidir.

Şakîk-i Belhî fakr konusunu mârifet anlayışının bir parçası olarak değerlendirir. Ona göre kişi zenginliğini kaybedeceğinden korktuğu gibi fakirliğini kaybedeceğinden de korkmadıkça gerçek anlamda fakir olamaz (Şa'rânî, I, 76). Mârifet Allah'ın kudretini bilmekle orantılıdır. İnsan elindeki varlığı Allah'ın alıp başkasına vermesi ve kendisinin ihtiyaç duyduğunu, fakat elde edemediği şeyi ona ihسان etmeye gücü yettiğini bilirse Allah'ın kudretini de bilmiş olur. Bu bilince ulaşan kişi nefsinde bir varlık görmez, bütün mülkün sahibinin ve mülkiyetinde dilediği tasarrufu yapacak olanın Allah olduğunu bilir. Şakîk-i Belhî'ye nisbet edilen *Âdâbü'l-İbâdât* adlı bir risâle Paul Nwyia tarafından neşredilmiş (*Nuşûş şüfiyye gayru menşûre* içinde, Beyrut 1982, s. 17-22), Nasrullah Pürcevâdî bu risâleyi Farsça'ya çevirmiştir ("Risâle-i Âdâbü'l-İbâdât-ı Şakîk-i Belhî", *Ma'ârif*, IV/1 [Tahran 1987], s. 106-118).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhâsibî, *Şerhu'l-ma'rife ve bezlû'n-naşiha* (nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid), Tanta 1993, s. 20-22, 43-49; a.mlf., *er-Rî'âye li-hukûkullâh* (nşr. Abdülkadir Ahmed Atâ), Beyrut, ts., (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), s. 126, 158, 197; Ebû'ş-Şeyh, *Tabağâtü'l-muhaddişin bi-lşbahân* (nşr. Abdülğafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), Beyrut 1992, IV, 307; Sülemî, *Tabağât*, s. 61-64; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 37, 53, 58-59, 64, 66, 69, 72-73; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 311; VIII, 42; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 90-91, 329; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 138, 141, 210-211, 433; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-şafve*, IV, 160; Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 262-269; Abdülkerim b. Muhammed

er-Râfî, *et-Tedvîn fi ahbâri Kazvîn* (nşr. Azîzul-lah el-Utâridî), Beyrut 1408/1987, II, 86; III, 81, 242; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1995, V, 370; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 26, 32; II, 475, 476; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 313, 314, 316; İbnü'l-Mülâkkn, *Tabağâtü'l-evliyâ* (nşr. Nûreddin Şerîbe), Beyrut 1406/1986, s. 12-14; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 20, 21; Lâmiü, *Nefehât Tercümesi*, s. 103; Şa'rânî, *et-Tabağât*, I, 76; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 341; A. Knysch, *Islamic Mysticism: A Short History*, Leiden 1999, s. 32-35; Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İstanbul 2004, s. 59-65; Christopher Melchert, "The Transition from Asceticism to Mysticism at the Middle of the Ninth Century", *St.I*, LXXXIII/1 (1996), s. 51-70.

ALİ BOLAT

ŞAKİK b. SELEME

(شقيق بن سلمة)

Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esedî
(ö. 82/701)

Küfeli muhadram hadisçi ve sûfi.

Câhiliye döneminde yedi yıl yaşadığına, risâletin ilk yıllarında on yaşlarında bir çocuk olduğuna ve 100 yaşında vefat ettiğine dair rivayetler dikkate alındığında 600 yılının başlarında dünyaya geldiği söylenebilir. Hicretin I. yılında (622) doğduğuna dair rivayet (İbn Hibbân, IV, 354) isabetli görülmemiştir. Annenin hristiyan olduğu belirtilen Şakîk (İbn Kuteybe, s. 255), Hz. Peygamber'i müslüman olarak göremediği için muhadramûndan sayılmıştır. Onun, Resûl-i Ekrem'in zekât toplama görevlisine bir koç getirip zekâtını almasını istemesinden Resûlullah hayatta iken İslâm'ı kabul ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Hz. Ebû Bekir devrinde Benî Esed'den peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid üzerine giden Hâlid b. Velîd'in ordusundan kaçması onun geçici bir süre irtidat ettiğini düşündürmektedir. Esasen kendisinin, "O gün ölseym çehennemliktim" dediğinin rivayet edilmesi (İbn Ebû Şeybe, XIII, 55), Abdullah b. Mes'ûd'un da hakkında "tövbekâr" ifadesini kullanması (İbn Sa'd, VI, 100) bu ihtimali güçlendirmektedir. Ebû Bekir döneminde samimi yetle İslâm'a sarılan Şakîk, Ömer'in hilâfeti yıllarında Şam ve Filistin fetihlerinde bulundu. Küfe şehrinin kurulmasından sonra buraya yerleşti. Hz. Osman devrinde Belencer Savaşı'na (32/652-53) katıldı. Sıfî'nin (37/657) ve Nehrevan (38/658) savaşlarında Hz. Ali'nin yanında yer aldı. Emevîler döneminde Yazîd'in Küfe valisi Ubeydullah b. Ziyâd tarafından şehrin mafî işlerine bakmakla görevlendirildiyse de ölçsüz harcamalara karşı çıktığı için görevinden alındı. Irak genel valisi Haccâc b.

Yûsuf es-Sekafî de ilerlemiş yaşına rağmen ona görev teklif etti, ancak Şakîk bu görevi kabul etmedi. Şakîk, 82 (701) yılında Küfe'de vefat etti. 99'da (717) öldüğüne dair rivayetler doğru bulunmamıştır.

Zâhidane bir hayat süren Şakîk b. Seleme'nin Küfe'de atını ve kendisini barındıracak büyüklükte kamıştan yapılmış bir kulübesi vardı. Tek geçim kaynağı devlet hazinesinden yıllık olarak tahsis edilen 2000 dirhemdi. Bunun ailesine bir yıl yetecek miktarını ayırır, geri kalanını fakirlere dağıtırdı (Ebû Nuaym, IV, 101). Biri ticaretle uğraşan, diğeri Bağdat'ta kadılık yapan iki oğlunun kazancından eve getirdiklerine haram karıştığı düşüncesiyle onları yemez, çarşı pazardan uzak durmaya çalışırdı. Çocuklarının da kendisi gibi cihada önem vermelerini ister, "Allah yolunda savaşan bir çocuğumun olması benim için 100.000 dirhemden daha değerlidir" derdi (a.g.e., IV, 105). Ehl-i re'ye önem vermez, talebelerine de onlarla görüşmelerini tavsiye ederdi (İbn Sa'd, VI, 101).

Kütüb-i Sitte'de rivayetleri bulunan Şakîk b. Seleme aralarında Hz. Ömer, Osman, Ali, Muâz b. Ceber, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Âişe ve Ebû Hüreyre'nin de bulunduğu eliye yakın sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Onun Küfe'de Abdullah b. Mes'ûd'un hadislerini en iyi bilen kişi olduğu belirtilir (Mizzî, XII, 552). Hz. Ebû Bekir'den nakledilen rivayetleri ise mürseldir. Kendisinden Mesrûk b. Ecda' ve Alkame b. Kays gibi akranları yanında Amr b. Mürrer, Hammâd b. Ebû Süleyman, A'meş, Âsım b. Behdele, Amr b. Şürahbîl ve Şa'bî gibi pek çok âlim rivayette bulunmuştur. Büyük imam ve Küfe'nin muhadrisi olarak anılan Şakîk hadis münekkitletince sika ve keşrû'l-hadis diye nitelendirilmiştir. Yahyâ b. Maîn onun hakkında, "İâ yûs'elü an mislih" (onun gibisi bulunmaz) ifadesini kullanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabağât*, VI, 96-102; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Muhtâr Ahmed en-Nedvî), Karaçi 1406/1986, XIII, 55, 62, 76; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 245-246; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, Beyrut 1407/1987, s. 255; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IV, 371; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, IV, 354-355; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 101-113; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 268-271; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), II, 710; IV, 1774; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 527-528; Mizzî, *Tezhibü'l-Kemâl*, XII, 548-555; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 161-166; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 60; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 386-387; a.mlf., *Tezhibü'l-Tezhib* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ v.dğr.), Beyrut 1417/1996, II, 508-509; M. Hişâm en-Na'sân, "İbn Seleme el-Esedî, Ebû Vâil Şakîk", *Mv.AU*, XIII, 118-121.

ERDİNÇ AHATLI